

Public Domain File:Juha-Watt-Vainio-1971.jpg; Luotu: 1971 date QS:P571,+1971-00-00T00:00:00Z/9.
https://fi.wikipedia.org/wiki/Juha_Vainio#/media/Tiedosto:Juha-Watt-Vainio-1971.jpg, viitattu 26.5.2021.

Kansakoulunopettaja Juha Vainio opettamassa musiikkia vuonna 1971.

Pekka Kaarninen

”Pieleen meni hiukan”.

Kilpa- ja penkkiurheilun varjopuolia Juha ”Watt” Vainion iskelmässä Suomi-Ruotsi

(vertaisarvioitu/peer-reviewed)

Johdanto

Yleisurheilumaaottelut alkoivat 1920-luvulla Ranskaa vastaan. Suomi ja Ruotsi kohtasivat ensimmäisen kerran Helsingissä vuonna 1925. Olympialaisten lisäksi muita kansainvälisiä arvokilpailuja ei tähän aikaan juuri ollut,¹ joten maaottelut olivat tarpeellisia. Naapurimaat olivat yleisurheilussa tasaväkisiä, joten maaottelussa oli alusta lähtien kiihkeä tunnelma. Suomi-Ruotsi-maaottelu onkin säilynyt tähän päivään asti. Urheiluliittojen 1930-luvun kiistojen ja toisen maailmansodan vuoksi maaottelua ei järjestetty 1932–1938 ja 1941–1944, mutta edes korona-virus ei estänyt sen järjestämistä syksyllä 2020.

Televisio toi 1960-luvulla maaottelun yhä useampien suomalaisten koteihin. Televisiointia oli kokeiltu jo 1950-luvun lopulla, mutta

1960-luvun alussa televisioyhtiöiden ja urheiluliittojen erimielisyydet televisiointiajasta ja lähetysoikeudesta maksettavasta korvauksesta keskeyttivät televisioinnit. Suomessa sopu syntyi 1960-luvun puolivälissä ja sen jälkeen Ruotsissa järjestetty ottelu nähtiin suorana lähetettynä ja Helsingin kilpailu nauhoitettuna. Maaottelu oli yksi tämän kauden suosituimmista tv-lähetyksistä itsenäisyyspäivän vastaanoton ja missikilpailujen ohella.² Siitä huolimatta yleisöä riitti katsomoissa ja tunnelma oli korkealla. 1960-luvulle sijoittuu Juha Vainion maaottelua käsittelevä iskelmä *Suomi-Ruotsi*, joka levytettiin vuonna 1968. Tämän vuoden maaottelu oli järjestetty Helsingissä 31.8.–1.9., ja levy oli äänitetty 11.10.1968.³

Iskelmä tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden tarkastella urheiluun liittyviä arvoja ja arvostuksia, joita siihen liitettiin nimenomaan tässä yhteydessä ja tässä kulttuurisessa kontekstissa, josta laulu kertoo. Artikkelissa tutkitaan miten urheilun etiikka ja moraali tulevat esiin Vainion kappaleessa niin kilpa- kuin penkkiurheilunkin kannalta.

Taustaa

Urheiluun liittyvillä lauluilla ja runoilla on Suomessa pitkä perinne. Johonkin urheilutapahtumaan liittyvissä viisuissa on usein ollut tuttu sävel, johon on tehty uudet sanat. Esimerkiksi Reino Hirviseppä teki sellaisia jo 1920-luvulta lähtien kronikoina lehdistä ja radiossa. Hän kirjoitti kronikan esimerkiksi vuoden 1951 Suomi-Ruotsi-maaottelusta.⁴ Hirviseppän runoille ja kronikoille oli tyypillistä loppusointujen käyttö, vaikka se oli joskus varsin väkimmäistä. Tyypillinen Hirviseppän säe oli esimerkiksi:

*Kas, taas kun käytiin viestiin,
Vielä viikingit ne piestiin,⁵*

Sodan jälkeisinä vuosikymmeninä Reino Helismaa kirjoitti urheiluaiheisia lauluja ja kronikoita. Jo 1949 hän päivitti Matti Jurvan ja Tatu Pekkarisen vanhan kupletin *Mitalin molemmat puolet*, jonka

Tapio Rautavaara levytti. Olympialaisaiheisia lauluja Helismaa teki vuoden 1948 Lontoon olympialaisista lähtien.⁶ Hän kirjoitti muun muassa Tapio Rautavaaralle laulut ennen ja jälkeen Tokion olympialaisten 1964.⁷ Juha Vainio levytti syksyllä 1968 *Meksikon kisat* nimisen kaksiosaisen single-levyn.⁸ Myöhemmin hän teki urheilujoukkueille kannustuslauluja.⁹ Olympialaisista kertovissa kronikka-maisissa kappaleissa kerrattiin kisojen tapahtumia ja suomalaisten menestystä. Samanlaista kaavaa noudattaa Juha Vainion maaottelukappale.

Juha Vainion vanhemmat ja muut sukulaiset ja myös Vainio itse olivat harrastaneet urheilua, joten urheilulla oli perheessä vahva asema. Isä ja hänen molemmat veljensä olivat osallistuneet pesäpallon itä-länsi otteluun. Juha Vainio oli lapsesta asti kiinnostunut urheilusta. Hän pelasi koripalloa ja jalkapalloa ja menestyi juniori-ikäisenä varsin hyvin.¹⁰

Uransa alussa 1960-luvulla Vainio esitti huumorilauluja ja pilatekstejä. Hän sanoitti lähes kaikki levyttämänsä kappaleet ja teki sanoituksia myös muille artisteille. Hän oli hyvin lahjakas sanoittaja, joka monenlaisissa iskelmissä peilasi suomalaista elämäntuntoa usealta suunnalta. Hän sanoitti runsaasti Toivo Kärjen sävellyksiä ja oli toiseksi eniten sanoituksia Kärjelle tehnyt sanoittaja. Hän oli Hirvisepän ja Helismaan työn jatkaja. Vainio nimitti Helismaata henkiseksi isäkseen.¹¹

Esiintyjänä Vainio oli humoristi, joka jatkoi suomalaisen kuplettilaulun perinnettä. Levytyksissä hän käytti nimeä Juha ”Watt” Vainio. Kupletit ovat humoristisia pieniä laulelmiä, joissa on selkeästi etenevä juoni ja usein yllätyksellinen loppuratkaisu. Vainio tunsi kuplettilaulun perinteen. Laura Henrikssonin mukaan Vainion humoristiset kappaleet olivat tyyllillisesti Helismaan kaltaisia. Molemmat käyttivät perinteistä runomittaa ajankohtaisissa juonellisissa kappaleissaan.¹²

Huumori oli ollut 1950-luvulla Helismaata lukuun ottamatta suomalaisissa iskelmissä vähäistä, mutta 1960-luvulla tuli useita hupilaulajia. Vainion lisäksi Irwin Goodman ja M. A. Numminen aloittivat pitkät uransa ja lyhytaikaisia tähtiä oli muun muassa

Martti Innanen parodioineen. Aiheiden lisäksi esitystapa saattoi olla uutta. Vainio tosin lauloi perinteiseen tyyliin, vaikka huumoria tuli myös välihuudoista.¹³

Vainio oli teräväsanainen viihdyttäjä, jonka teksteihin liittyi myös ironista protestilaulua. Keskiluokkaisuus, sovinnaisuus ja virkamiesmäisyys ärsyttivät häntä. Vainion kupleteissa näkyi kansainvälistyminen, yhteiskunnan vapautuminen, nuorten kapina, alkoholin käytön vapautuminen ja maaseudun autioituminen.¹⁴

Nopea tekstin tekemisen taito kertoi Vainion ammattitaidosta sanoittajana. Oikeaoppista riimin hallintaa on pidetty ammattitaidon osoituksena ja sen Vainio hallitsi Helismaan tavoin. Loppusoinnut eli riimit ovat tyypillisiä iskelmämusiikille. Vainiolle riimittely oli usein sanoituksen lähtökohta. Hän käytti muitakin kuplettiperinteen tehokeinoja. Kupletissa on tärkeää kertova laulutyyli, joka muistuttaa tarinankerrontaa. Vainion laulut olivat tarinoita, mutta kupleteissa on myös huudahduksia ja konsonanttien korostamista. Nasaalisuus liittyi alkoholiaiheisiin lauluihin. Kaikki Vainion urheiluaiheiset sanoitukset olivat humoristisia.¹⁵

Huumorin lisäksi monien hupilaulajien kappaleissa oli ajalle tyypillistä 1960-luvun protestilaulujen piirteitä. Suomalainen protestilaulu kuvasti enemmän vallanpitäjiin kohdistuvaa herravihaa kuin varsinaista yhteiskunnallisiin epäkohtiin kohdistuvaa yhteiskunnallista linjaa, joka tuli esiin vuosikymmenen lopun ja 1970-luvun poliittisessa laululiikkeessä. Suomalaista protestilaulun linjaa edusti selkeästi Irwin Goodman, joka esitti Vexi Salmen sanoituksia. Vexi Salmi kuvasi Irwinin tyyliä yhteiskunnalliseksi suunsoitoksi. Kansainvälistä suuntausta olivat folk tai hootenanny laululiikettä myötäilevät kappaleet kuten Finntrion Bob Dylan suomennos *Tuu-
lelta vastauksen saan*. M. A. Numminen oli undergroundliikkeen näkyvimpiä hahmoja. Suomessa varhainen protesti siirtyi enemmän tai vähemmän humoristiselle linjalle, mikä näkyi selkeästi Irwinin kappaleissa. Irwin ja Juha Vainio olivat tuotannossaan kaupallisempia kuin folkliikkeestä liikkeelle lähteneet esiintyjät.¹⁶

Jari Heinosen mukaan ”iskelmä löytää usein hyvinkin vakavalle asialle huumoripitoisen ilmaisen ja kykenee näin luomaan suomalai-

suuteen istuvia tulkintoja ympäröivästä maailmasta”. Heinosen mukaan sekä Vainio että Goodman ottivat kantaa ajan haasteisiin ja he olivat pienen ihmisen puolella koneistoja ja herroja vastaan. Heidän laulunsa olivat 1960-luvun ajankuvia, joissa tuli esiin elämän karnevalisointi ja vallanpitäjiin kohdistuva pilkanteko. Vainion lauluissa oli tavallisen suomalaisen perusjätjän näkökulma. Ne olivat kertomusta suomalaisuudesta. Vainion varhaisissa teksteissä keskeistä oli viina, sen juominen, hauskanpito ja krapula.¹⁷ Hän kirjoitti runsaasti alkoholiaiheisiä kappaleita, eikä hän kaunistellut juomista.¹⁸

Sekä Vainion että Irwin Goodmanin varhaisessa tuotannossa alkoholilla oli merkittävä osuus. Peter von Baghin mukaan Reino Helismaan, Juha Vainion ja Vexi Salmen Irwin Goodmanille kirjoittamissa kappaleissa leppää 1960-luvun Suomi, raadollisena ja hellyttävänä.¹⁹

Vainion tuotannossa epäkohtia tuodaan esiin esimerkiksi kappaleissa *Slussenin sissit* ja *Ei pohjanpoikia palele*. Toisaalta niissä on myös varsinaisten protestilaulujen parodiaa. *Slussenin sissit* kertoi suomalaisten pultsarien elämästä Tukholmassa ja levyn kääntöpuoli heidän elämästään talvisessa Helsingissä. Reijo Tanin levyttämä Vainion sanoitus *Seiväsmatkat* oli ajankuva yhtä hyvin kuin kriittinen kannanotto suomalaisten etelänmatkailuun.

Nuoriso oli omaksunut uuden elämäntavan 1960-luvulta lähtien. Siihen kuului vaikutteita kansainvälisestä kulttuuriradikaalista liikehdinnästä. Liberalistiseen ja yleisvasemmistolaiseen linjaan kuului naisten, nuorison ja vähemmistöjen huomioiminen. Vuosi 1968 oli nimenomaan nuorisovallankumouksen vuosi, vaikka maailmalla tapahtui muitakin merkittäviä asioita. Samaan aikaan vaurastuminen kasvoi ja tekniikka helpotti ihmisten elämää. Nuoriso oli äänilevyjen ja kevyen musiikin suuria kuluttajia. Radio oli alkanut sävelradion myötä soittaa enemmän kevyttä musiikkia ja televisio toi myös nuorisomusiikin edustajia esiin. Uudenlainen julkiskulttuuri syntyi 1960-luvulla ja siihen liittyi televisio ja toisaalta viihteellistyvä lehdistö.²⁰

Urheilijat olivat olleet perinteisesti julkisuuden henkilöitä. Suomalaiselle yleisurheilulle 1960-luvun puoliväli oli heikkoa aikaa,

suoranaista aallonpohjaa. EM-kisoissa 1966 Suomi jäi ensimmäisen kerran ilman mitaleita. Suomen urheiluliitto alkoi muuttaa toimintatapojaan ja valmennukseen kiinnitettiin entistä enemmän huomiota. Uudet henkilöt tulivat mukaan toimintaan. Yllättävä merkki paremmasta tuli kesällä 1968, kun Jouko Kuha juoksi Tukholmassa uuden maailmanennätyksen 3000 metrin estejuoksussa.²¹ Ruotsi-maaottelussa suomalaisilla miehillä oli takanaan kolmen vuoden tappioputki ja naisilla neljän vuoden.²²

Analyysi

Vainion humoristi-imago merkitsee tietynlaista lähtökohtaa kappaleelle *Suomi-Ruotsi*. Jo ennakolta kuulija saattoi aavistaa, että tähänkin iskelmään sisältyy jotain hauskaa, joka tulee sanoituksessa esiin. Laulun oli säveltänyt nimimerkki Kari Aava eli Toivo Kärki. Sävelmä tuo esiin jonkinlaisia ylevän isänmaallisia tunteja, mutta on selvästi letkeä iskelmäsävelmä. Vainion cd-kokoelman yhteydessä kappaleesta todetaan: ”Juha Vainio tulkitsee näkemyksensä urheilumaailmamme peruselementteihin lukeutuvasta ilmiöstä hienotunteisella kritiikillä.”²³

Sanoitus²⁴ koostuu laulavasta kertojaminästä sekä katsomossa olevasta suomalaisesta huutosakista, jonka sanavalinnat joutuvat kertojaminän kommentoitavaksi. Ennen kuin huutosakki esittää huutonsa, antaa kertojaminä neuvoja huutajille. Ne esitetään puheäänellä. Huutosakit olivat tähän aikaan suosittuja maaottelukatsomossa ja niiden tarkoituksena oli kannustaa omaa joukkuetta voittoon.

Vainion kappaleissa ei tavallisesti ollut varsinaisia puheosuuksia, vaikka laulusäkeiden joukossa saattoi olla huudahduksia. Laulut ovat tarkasti rytmisissä soitettuja iskelmiä, eikä niihin mahdu pitkiä puheosuuksia.²⁵ Tässä kappaleessa on kuitenkin pitkiä puheosuuksia, jotka eivät etene musiikin rytmisissä.

Kisaturismi maaotteluihin oli alkanut 1950-luvulla, kun va-

luuttamääräykset olivat väljentyneet ja pohjoismainen passivapaa-alue oli muodostettu. Laivaliikenteen lisääntyminen 1960-luvulla lisäsi entisestään kisaturistien määrää. Ruotsista saapui Helsinkiin riikinruotsalaisia huutamaan sinikeltaisten puolesta ja ruotsinsuomalaisia kannustamaan synnyinmaansa joukkuetta. Verovapaat ostokset puolestaan johtivat kisaturistien riehakkaaseen käytökseen, mistä kirjoitettiin lehdissäkin.²⁶ Suomalaiskatsojien käytöstä Tukholman maaottelun yhteydessä kommentoitiin edellisenä syksynä 1967 lyhyesti TV-sarjassa *Heikki ja Kaija*.²⁷

Kappale kommentoi vuoden 1968 maaottelua, jossa tapahtui monenlaista urheilun lieveilmiöihin liittyvää. Suomalaisten huutosakki hankki jo lauantaina kyseenalaista mainetta, jonka vuoksi ruotsalaiset nimittivät heitä roskaväeksi. Suomalainen huutosakki häiritsi ruotsalaisten suorituksia pilkkahuudoin ja vihellyksin. Häirintä oli niin voimakasta, että jopa kunnialehtereillä istunut tasavallan presidentti Urho Kekkonen oli joutunut tarttumaan mikrofoniin ja pyytämään yleisöltä sivistyneempää käytöstä. Se ei vaikuttanut asiaan. Tällainen häiritsevä käytös ei ollut uutta maaotteluiden historiassa, vaan varsinkin 1920-luvulla yleisön häiritsevä käyttäytyminen oli ollut molempien kannattajilla hyvin voimakasta. Epäasialliset kamppailut kentällä ja katsomoissa johtivat osaltaan siihen, että Suomen urheiluliiton puheenjohtaja Urho Kekkonen ilmoitti vuonna 1931 maaottelujen loppuvan. Taustalla oli myös kieli- ja yleispoliittisen ilmapiirin kiristyminen Suomessa 1920-luvulla. Kekkosen johtama SVUL:n urheilujaosto osallistui aktiivisesti kielipolitiikkaan.²⁸

Heti alussa kuvataan tapahtumaympäristö:

*Maaottelussa kävin minäkin –
oli täynnä stadioni Helsingin.
Jaska juoksi rataa kuusi,
Huutosakki huusi...*

Laulun alussa kerrotaan mistä on kysymys, maaottelusta ja tapahtumapaikkana on Helsingin olympiastadion. Ensin kerrotaan miesten ratajuoksusta, joka on 400 metrin aitajuoksu, joka juostiin ensimmäisenä lajina. Kilpailijaa kutsutaan tuttavallisesti Jaskaksi

kuten urheilijoita yleensäkin on tapana kutsua lempinimillä tai vain etunimellä. Kaikki maaottelua seuranneet tietävät, että kyseessä on tämän ajan suomalainen huippupikajuoksija Jaakko Tuominen. Hän voitti vuonna 1968 maaottelussa 400 metrin juoksun ja 400 metrin aitajuoksun sekä toi Suomen ankkurina pitkän viestin maaliin.²⁹ Kyseessä on oikea urheilijasankari, joka kunnostautui tässä maaottelussa erityisen hyvin. Se tuli esiin sanomalehtien selostuksissa. *Helsingin Sanomissa* korostettiin Tuomisen merkitystä suomalaisten voitontahdon luomisessa ja latautumisessa. Lehdessä todettiin: ”kaiken tämän takana oli – kukas muu kuin Jaska Tuominen.”³⁰

Laulajan toteamuksen jälkeen kertojamina sanoo puheäänellä, mutta varsin epäselvästi ja takeltelevasti: Mä sanoin kavereille, että kattokaa ny vähän mitä huudatte, tehän munaatte koko maan..

Kertojan lause jää kuitenkin kesken, kun huutosakki huutaa:

*”Hakkaa päälle meidän Jaska!
Ruotsi on taas täysin lyöty!”*

Tarkkaavainen kuulija huomaa tässä vaiheessa, että sanoissa on jotain epätavallista. Huutosakin iskulauseissa on olennaista rytmi ja loppusointu. Nyt säepari ei kuitenkaan täsmää. Tässä onkin se koominen elementti, johon perustuu kappaleen hauskuus. Lisää koomisuutta syntyy siitä, että tarkkaavainen kuulija voi itse yrittää keksiä jonkin muun sanan, jonka avulla säepari täsmäisi. Kyseessä on niin sanottu tuhma sana, joita tähän aikaan ei saanut iskelmissä lausua, jos esittäjä halusi, että Yleisradio soittaisi kappaletta ohjelmissaan. Vainionkin aikaisempia iskelmiä oli ollut tällä mustalla listalla. Yleisradion soittokiellossa oli runsaasti Reino Helismaan ja Irwin Goodmanin kappaleita. Kieltoistalla oli Vainion kappaleista *Regina Rento/Paavo Paavo*. A-puolen kiellon syynä oli sanojen ilmeinen kaksimielisyys. Monien kieltojen syynä oli alkoholiin tai seksiin liittyvät asiat. Myös uskonnolliset syyt ja yhteiskunnallisten normien ja yleisten moraalikäsitysten halventaminen johti soittokielloon. Vainion kappaleista *Kauhea kankkunen* vältti kuitenkin soittokiellon.³¹

Vainio oli tunnettu sanoittajana, joka teki nopeasti osuvia riimejä.³² Kouluaikana äidinkielen tunnilla opetettiin mitallisen runon

tekniikkaa ja Vainio oli lukenut jo nuoruudessaan Unto Kupiaisen *Lyhyen runousopin*, joka oli hänelle syvä lukukokemus. Myöhemmin Vainio oli todennut, että kun säännöt oli oppinut, niitä oli helppo rikkoo tahallaan.³³ Siitä tässä on kysymys.

Kappale jatkuu kertojaminän toteamuksella.

Minä sanoin: ”Tehkää värssy uusi!”

Tämä vahvistaa sen, että juuri tästä koomisuudesta on kysymys. Hauskuus syntyy yhteensopimattomuudesta ja toisaalta uuden merkityksen kielletyn hedelmän mausta.

Asia saa lisävahvistuksen, kun kuoro esittää kertosakeen, jossa annetaan määritelmä huutosakista:

*Suuren juhlan tuntu siellä on.
Kiljuu sakki loppusoinnuton.
”Hei-hei ja bellurei!
Suomi voiton sai!”*

Koko ikänsä urheilusta kiinnostuneella Vainiolla oli kokemusta myös huutosakin johtamisesta. Vuonna 1961 olleessaan vielä opiskelemassa hän oli johtanut Helsingissä huutosakkia jalkapallon Suomen cupin finaalissa Kotkan Työväen Palloilijat – Helsingin Pallo-Pojat. Vainiolla oli tuttuja molemmissa joukkueissa, mutta hänen kotkalaisille riimittelemänsä iskulauseet olivat niin osuvia, että niistä uutisoitiin seuraavan päivän *Ilta-Sanomissa*. Vainion julkinen ura ei ollut tällöin vielä alkanut.³⁴

Samalla peruskaavalla edetään koko kappaleen ajan. Seuraavassa säkeistössä todetaan:

*Kun tunnelma niin oli tulisin,
Lensi lesti päähän herra Svenssonin.
Aukes miehen silmäkulma –
Karjui sakki julma...*

Tähän kertojaminä toteaa, yrittäneensä kieltää kavereita heittelemästä pulloja, vaikka häneltä oli jo oma äänikin melkein mennyt. Tässä tuodaan esiin toinen puoli maaottelutunnelmasta. Se on hankittu alkoholin avulla. Tähän aikaan myös lehdistössä kerrottiin

alkoholin käytöstä ja häiritsevistä käyttäytymisistä urheilukilpailuissa. Siihen viittaa myös kertojaminän humalaiselta vaikuttava puhetapa. Kyseessä on selvästi alkoholipullo, koska siitä käytetään termiä lesti, mikä ei voi tarkoittaa virvoitusjuomapulloa. Vainio viljeli muissakin sanoituksissaan alkoholin käyttöön liittyvää huumoria. *Suomalaisen iskelmän kultaisessa* kirjassa todetaan, että kappale *Jubannustanssit* ”teki Vainiosta koskenkorvakansan öykkäröimisharrastuksen rakastetun luottamusmiehen”³⁵

Tähän aikaan suomalaisten alkoholin käyttö oli muuttunut. Vainion elämäkerran mukaan alkoholia käytettiin aivan liikaa työaikana ja työmoraali oli huono. Poliitikot ryyppäsivät, lehtien toimituksissa juotiin ja kevyen musiikin tekijät ryyppäsivät. Vainion oma alkoholin käyttö oli tähän aikaan erittäin runsasta. Alkoholin käyttö liittyi myös urheilun seuraamiseen.³⁶ Urheilukatsomoissa ei kuitenkaan olisi saanut esiintyä päihtyneenä.

Teijo Pyykkönen ja Erkki Vasara kirjoittavat alkoholin käytöstä katsomoissa: ”Unohtumatonta kansanperinnettä ovat takavuosisien yleisurheilun Suomi-Ruotsi-maaottelut. Täpötäyden stadionin lehtereillä turvaututtiin enemmän tai vähemmän omaan pulloon ja huudettiin ginivalkoisella äänellä ruotsalaisia kumoon.”³⁷ Urheilunkin piirissä 1960-luvulta lähtien haluttiin rajoitusten ja holhouksen sijasta korostaa vapautta ja valistusta, mutta vanhat uskomukset olivat sitkeitä.³⁸ Samoin perinteiset juomatavat.

Huutosakki huutaa nyt:

*”Ruotsi ei saa tasoitusta!
Kelläs nyt on päässä kummu?!”*

Kuulija voi päätellä mistä nyt on kysymys. Kertojaminä toteaa missä on vika: ”Riimeissä on pulma!”

Vuonna 1966 ruotsalaisten juoksijoiden estämisyrietyksistä tuhoutuneet katsojat olivat viskelleet kentälle pulloja ja sekalaista tavaraa, joten tällaista oli tapahtunut.³⁹ Vuoden 1968 maaottelussakin heiteltiin. Pekka Tiilikaisen radioselostuksen mukaan ohjelmalehtisiä alkoi lennellä, kun tulostaululla Suomi meni johtoon.⁴⁰

Seuraavaksi siirrytään naisten maaotteluun, joka käytiin samanaikaisesti miesten maaottelun kanssa. Naisten maaottelija Suomi oli käynyt Ruotsia vastaan vuodesta 1951, mutta vasta vuodesta 1964 naisten ja miesten maaottelut järjestettiin samassa yhteydessä.⁴¹ Se oli tällöin varsin uusi ilmiö. Sen kautta saadaan tekstiin seksistisiä elementtejä. 1960-luku oli seksuaalisen vapautumisen aikaa ja aihetta käsiteltiin lehdistössäkin ajoittain varsin estottomasti, mikä toisaalta aiheutti vanhoillisen tahon vastustusta. Kaunokirjallisuudessa seksuaalisuuden käsittely oli johtanut sensuuritoimenpiteisiin vielä 1960-luvun alussa. Vain muutama vuosi aikaisemmin kirjallisuuden salamasodassa oli käsitelty jumalanpilkan lisäksi liian avointa seksuaalisuuden käsittelyä. Jari Sedergrenin mukaan Hannu Salaman romaanissa *Jubannustanssit* ”uskonnon, seksuaalisuuden ja räävittömän kielenkäytön yhdistelmä oli kirkollisille piireille liikaa”.⁴²

Hupilauluissakin otettiin kantaa seksuaaliseen vapautumiseen ja Simo Salmisen laulama *Pornolaulu* oli ollut listaykkönen maaliskuussa 1968. Jake Nymanin mukaan se ”heijasteli tarkkanäköisesti oman aikansa asenteita ja yhteiskunnallista ilmapiiriä”. Vapaan rakkauden käsittely oli johtanut kiukkuisiin lehtikirjoituksiin ja eduskuntakyselyyn. Jukka Virtasen sanoitus oli olevinaan raju ja rietas, mutta ei ollutkaan sitä.⁴³

Vainion laulussa todetaan:

*Myös naiset kävi kenttätaistelun.
Äijät punoitti ja vibelteli kun
Liisa näytti paikan piukan,
Otti voiton niukan...*

Huutosakin toteamus on tässä yhteydessä:

*”Eivät pärjää Ruotsin missit,
vaikka onkin suuret luulot!”⁴⁴*

Tähän kertojamina toteaa: ”Pieleen meni hiukan!” Tässä on useita seksistisiä ilmauksia, jotka sanotaan kaartaen niin kuin häveliäs ilmaisutapa vaatii. Suomalaisista hupilaulajista 1960-luvun lopulla kirjoittanut Reino Hirviseppä totesi Vainion kappaleiden

aiheuttaneen polemiikka ”tietyn kaksimielisyytensä ja niin sanottu ”salariettautensa” takia”. Hän katsoi, että sellainen on ”sittenkin halpahintaista vaikutuksen tavoittelua, vaikka sen ”ajan ilmiönä” jotenkuten ymmärtäisikin”. Hirvisettä arvosti kuitenkin Vainiota ikäpolvensa parhaimpana kupletin tekijänä.⁴⁵

Laura Henrikssonin mukaan Vainion kappaleissa nainen on ammattiaan harjoittaessaankin oman sukupuolensa edustaja ja seksuaalinen henkilö. Vaikka Vainio saattoi kirjoittaa arvostavasti naisista, oli hänen näkökulmansa aina miehinen.⁴⁶

Viimeisessä säkeistössä todetaan:

*Ja sitten käytiin taisto viimeinen –
teki pitkän kaaren keihäs Kinnusen.
Svenskit viimeiseksi juuttui –
yksi aivan suuttui.*

Keihäänheitto oli tähän aikaan suomalaisten maaottelussa hallitseva laji. Vuonna 1968 Jorma Kinnunen voitti ja ruotsalaiset jäivät viimeisiksi.⁴⁷ Kertojaminä yrittää taas hillitä toveriensa puheita ja toteaa: Mä sanoin, että älkää nyt enää lyökö lyötyä. Mutta eihän ne mitään...

Huutosakin toteamus on tässä yhteydessä:

*”Pimeäksi meni vintti!
Hiljaisena hiipii Nilsson!”*

Kuulija voi lisätä loppusuonnuksi erästä seksuaalista vähemmistöryhmää kuvaavan kansanomaisen ilmauksen, jollaisina jotkut ovat halunneet nähdä ruotsalaismiehet. Asian vahvistaa vielä kertojaminän kaksimielinen toteamus: ”Runojalka puuttui!”

Homoseksualismi oli Suomessa kielletty vuoteen 1971 asti, mutta Ruotsissa se oli ollut sallittua jo 1940-luvulta lähtien, mikä vaikutti suomalaisten asenteisiin ruotsalaismiehiä kohtaan. Keskustelu seksuaalisuudesta ja sen vapautumisesta yleistyi 1960-luvulla myös Suomessa. Mukana oli myös sensaatiohakuista kirjoittelua, jota ilmestyi etenkin *Hymy*-lehdessä.⁴⁸ Juha Vainiokin kirjoitti 1970-luvun alussa runsaasti tähän teemaan liittyvää. Vainion sa-

noitus tässäkin kohdassa käsittelee teemaa, joka oli julkisuudessa esillä. Suomeksi ilmestyi vuonna 1968 suomennos ruotsalaisen Lars Ullerstamin kirjasta *Sukupuoliset vähemmistöt*.⁴⁹

Keihäänheittoon osallistui ruotsalainen Åke Nilsson, joka sijoittui neljänneksi. Ruotsin joukkueessa oli kaksi muutakin Nils-sonia, juoksijat Ulf ja Karl-Gustaf. Pitkässä viestissä Ulf Nilsson hävisi ankkuriosuudella Jaakko Tuomiselle, joka voitosta riemastuneena maaliin tultuaan heitti viestikapulan katsomoon. Se johti vielä yhteen protestiin, kun ruotsalaiset vaativat Suomen juoksun hylkäämistä. Protesti ei mennyt läpi eikä se olisi vaikuttanut otte-
lun lopputulokseen ja Suomen maaotteluvoittoon. Naisten maaot-
telun Suomi kuitenkin hävisi.⁵⁰

Lopputulos

Vainion maaottelulaulusta ei ole muodostunut sellaista kestohittiä, kuin monista muista Vainion sanoituksista. Se ei ilmestyessäänkään menestynyt niin hyvin kuin Vainion muut tämän ajan levyt. Monet Vainion levyt olivat yltäneet myyntilistoille ja *Jubannustanssit* jopa toiseksi.⁵¹ Sanoittajalle maaottelulla saattoi olla kuitenkin merkitystä. Juha Vainio kuoli syksyllä 1990. Vielä elokuussa hän oli käynyt seuraamassa Helsingin stadionilla Suomi-Ruotsi-maaot-
telua. Tällöin Suomi voitti sekä naisten että miesten kamppailun.⁵²

Lyhyt analyysi yhdestä menneen ajan kansanomaisesta hupilau-
lusta eli iskelmästä osoittaa, että tarkempi analyysi voi tuoda esiin
monia mielenkiintoisia kulttuurillisia merkityksiä, joiden kautta
näennäisesti hauskaan lauluun sisältyvät aikakauden arvot ja ar-
vostukset tulevat esiin.

Urheilu alkoi viihteellistyä 1960-luvulla ja televisio oli siinä
merkittävä tekijä. Televisio teki urheilusta näkyvämpää ja kilpailuja
saattoi seurata reaaliajassa. Uudenlainen julkkiskulttuuri sai leh-
distössä aikaisempaa räikeämpiä muotoja. Vainio sopeutui siihen
hyvin ja oli osa sitä. Urheilu alkoi myös kaupallistua ja ammatillis-

tua. Keihäänheittäjät Jorma Kinnunen ja Pauli Nevala pyörittivät showta kilpailujen yhteydessä.⁵³

Tuomalla esiin koomisia elementtejä maaottelusta kertovassa laulussa laulaja tuo esiin sen, että juhlava ja tärkeä isänmaallisuutta ylläpitävä maaottelu ei ehkä olekaan ylevä ja hieno tapahtuma, vaan se on ennen kaikkea matala rahvaanomaisiin huvituksiin viittaava tilaisuus. Alapään eritteisiin ja seksistiseen huumoriin liittyvä huvittaminen on helpoin tapa saada yleisö nauramaan. Vielä 1960-luvun lopulla nämä ilmaukset olivat sellaisia, joita ei oikein saanut ääneen lausua ainakaan hienommassa seurassa.

Vaikka kertojamina yrittää hillitä kaveriensä huutoa, samaistuu hän kuitenkin tähän porukkaan ja myös kaverit antavat hänen esittää kommenttejaan. Hän ei ole ilonpilaaja, ehkä vain hieman tosikomainen henkilö. Tällainen neuvojan rooli sopi hyvin Vainiolle, koska hän oli varsinaiselta ammatiltaan kansakoulunopettaja eli hänen tehtävänään oli esittää kasvattavia neuvoja muille. Vainion oma elämäntapa, johon liittyi runsas alkoholin käyttö, ei kuitenkaan ollut esimerkillistä eikä hänellä koskaan ollut vakinaista opettajan virkaa.

Jari Heinonen huomauttaa, että Vainion ja Goodmanin kappaleissa tulee esiin suomalaiseen perinteeseen liittyvä syvä usko selviytymisen mahdollisuuksiin. Tässä yhteydessä hän kertoo jääkiekkoilija Teemu Selänteen haastattelusta, jossa tämä kertoo aina ennen otteluita kuuntelevansa Juha Vainion kappaleita, joista ammentaa voittofiliksen.⁵⁴

Vainion iskelmä kirjasi tiettyjä urheilumaailmassa esillä olleita epäkohtia. Kehitys kentällä ja katsomoissa meni osaltaan Vainion laulussa viitoittamaan suuntaan. Suomi hallitsi 1970-luvulla maiden välisiä maaotteluita. Katsomoissa riehakkuus jatkoi kasvuaan ja kuria ei noudatettu. Myös katsojat juhlivat omiensa voittoa ryntäilemällä kentälle. Suomessa olympiastadion täyttyi edelleen katsojista, mutta Ruotsissa kiinnostus hiipui. Siellä katsojavajetta paikkasivat innokkaat ruotsinsuomalaiset, joita tapahtuma kiinnosti.⁵⁵

Vainio ei puuttunut kappaleessa kaikkeen, mitä stadionilla tapahtui. Hän ei maininnut ollenkaan protesteja ja hylkäämisiä, joita oli runsaasti. Ne osaltaan ratkaisivat maaottelun lopputuloksen. Ne olivat yleensäkin olennainen osa tapahtumaa. Iskelmässä ei mainita tasavallan presidentti Kekkonen ja hänen puheenvuoroaan, mutta kun Vainion koko kappale kohdistuu huutosakin toimintaan, voi kertojaminän kommentit ottaa piilossa olevana maan isän äänenä. Se jää yhtä tehottomaksi kuin Kekkonen puhe stadionilla. Kansallinen näkökulma tuli silti esiin jo kertojaminän ensimmäisessä kommentissa huutosakille: ”Tehän munaatte koko maan.”

Lähdeviitteet / Endnotes

- 1 Hannus, Matti & Laitinen, Esa (2000), *Maailman paras maaottelu. Suomi-Ruotsi 75 vuotta*. Helsinki: Suomen urheiluliitto.
- 2 Kokkonen, Jouko (2000), "Hakkaa päälle". Ruotsi-ottelu – Finnkampen. Liikuntatieteellisen seuran Impulssi XX. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura. 27; Kaarninen, Pekka (2010), *Kotisohvalla ja katsomoissa. Teoksessa Suomalaisen arjen suuri tarina*. Helsinki: WSOY. 211–212.
- 3 Hannus & Laitinen 2000, 53; Vainio, Juha (2008), *Legendan laulut*. Helsinki: Warner Music Finland. 76.
- 4 Hirvisepä, Reino (1959), *Ateenasta Roomaan. Valikoima urheiluaiheisia runoja*. Jyväskylä: Gummerus. 4–5, 159–161. Hirvisepän sanoituksia Palle (= Hirvisepä, Reino) (1986), *Pallen parhaat. "Kulttuurikuplittajan" kuusi vuosikymmentä*. Helsinki: Alea-kirja. 201–214.
- 5 Hirvisepä 1959, 161.
- 6 Pennanen, Jukka & Mutkala, Kyösti (1994), Reino Helismaa. Jätkäpoika ja runoilija. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY. 334, 337, 375, 377, 403.
- 7 Rautavaara, Tapio (2008), *Kulkurin taival – kaikki levytykset 1946–1979*. Helsinki: Warner Music Finland. 111, 122–123.
- 8 Vainio 2008, 76.

- 9 Ikävalko, Reijo (1998), Täyttä elämää. Junnu. Kotkan poikii ilman siipii. Jyväskylä, Helsinki: Gummerus. 219.
- 10 Ikävalko 1998, 10–11, 40–41.
- 11 Pietiläinen, Petri & Metso, Juha (2018), Junnu Vainio. Sellaista elämä on. Jyväskylä: Docendo. 84, 94; Henriksson, Laura (2010), Aivan kuin mainingit sois. Juha Vainion laulujen äärellä. Helsinki: Tammi. 33–35.
- 12 Henriksson 2010, 33–34; Bagh, Peter von & Hakasalo, Ilpo (1986), Iskelmän kultainen kirja. Helsinki: Otava. 469–472.
- 13 Bagh & Hakasalo 1986, 382–383; Nyman, Jake (1995), Onnenpäivät 2. Suomen, Englannin ja USA:n suosituimmat singlet ja albumit vuosina 1966–1969. Helsinki: Tammi. 127–128.
- 14 Henriksson 2010, 26–27, 35.
- 15 Henriksson 2010, 50, 88–89, 93–94, 140; Pietiläinen & Metso 2018, 20.
- 16 Rautiainen, Tarja (2003), Pop, protesti, laulu. Korkean ja matalan murroksia 1960-luvun suomalaisessa populaarimusiikissa. 2. p. Tampere: Tampere university press. 263; Olkkonen, Tuomo (2010), Populaarikulttuuri – uudistuva luonnonvara. Teoksessa Suomalaisen arjen suuri tarina. Helsinki: WSOY. 196; Bruun, Seppo & Lindfors, Jukka & Luoto, Santtu & Salo, Markku (2002), Jee jee jee. Suomalaisen rockin historia. Helsinki: WSOY. 111–116.
- 17 Heinonen, Jari (1997), Katseita suomalaisuuteen. Vastarinta ja luopuminen suomalaisessa kansanomaisessa kulttuurissa. Esimerkkeinä Aleksis Kivi, Väinö Linna, Juha Vainio ja Irwin Goodman. Helsinki: TA-Tieto. 150, 177, 179–181.
- 18 Henriksson 2010, 154.
- 19 Bagh, Peter von (2008), Kotkan poika jolla oli siivet. Teoksessa Vainio, Juha, Legendan laulut. Helsinki: Warner Music Finland. 30.
- 20 Kuisma, Markku (2010), Yya-Suomesta Euroopan unioniin. Teoksessa Suomalaisen arjen suuri tarina. Helsinki: WSOY. 15–16, 18; Rentola, Kimmo (2006), Vuoden 1968 radikaali sukupolvi. Teoksessa Häggman, Kai (toim.), Täältä tulee nuoriso 1950–59. Helsinki: WSOY. 161; Kallioniemi, Kari (2003), Nuorisokuvat, populaarikulttuuri ja suomalaisuus. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 486; Pietiläinen & Metso 2018, 85.
- 21 Häyrinen, Reijo (1987), Suomen yleisurheilun historia. Helsinki: Suomen urheiluliitto. 154–155, 168–169.

- 22 Kokkonen 2000, 51.
- 23 Vainio 2008, 48.
- 24 Laulun sanat on julkaistu Musiikki-Fazerin kustantamassa lauluviikkossa Toivelauluja N:o 78 4 / 1968. Siinä esitetyt kertojan välihuudot eivät ole aivan samat kuin levytetyssä kappaleessa, mutta sisältö on samankaltainen.
- 25 Henriksson 2010, 99.
- 26 Kokkonen 2000, 26.
- 27 Heikki ja Kaija. Oppia ikä kaikki (1967), Tampere: Yleisradio TV2. Antero Moisio kommentti: "Ihan mua hävetti laivassakin. Olisi saanut olla akka mukana monella muullakin jöötä pitämässä."
- 28 Hannus & Laitinen 2000, 12–18, 53–54; Kokkonen, Jouko (2008), Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952. Bibliotheca Historica 119. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 175–176.
- 29 Hannus & Laitinen 2000, 55, 171, 185, 190.
- 30 Helsingin Sanomat 2.9.1968.
- 31 Olkkonen 2010,196; Sedergren, Jari (2004), Vaarallinen taide ja kansakunnan rajat. Teoksessa Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki. Helsinki: Tammi.273; Nyman, Jake (2017, Kielletyt levyt. Sata vuotta musiikin sensuuria. Helsinki: Gummerus. 182–183, 186, 188.
- 32 Ikävalko 1998, 219–220.
- 33 Virtanen, Jukka (2008), Alkusanat teoksessa Vainio, Juha, Legendan laulut. Helsinki: Warner Music Finland. 16; Bagh 2008, 33.
- 34 Ikävalko 1998, 81–82.
- 35 Bagh & Hakasalo 1986, 470.
- 36 Ikävalko 1998, 129, 147; Pietiläinen & Metso 2018, 23.
- 37 Pyykkönen, Teijo & Vasara, Erkki (1999), Viinamäen urheilumiehet. Urheilu ja raittius 1900-luvulla. Liikuntatieteellisen seuran Impulssi XVI. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura. 9.
- 38 Pyykkönen & Vasara 1999, 36.
- 39 Hannus & Laitinen 2000, 52.
- 40 Noponen, Paavo (1987), Pekka Tiilikainen, pääselostaja. Sinivalkoisen äänen legenda 1945–1976. Jyväskylä, Helsinki: Gummerus. 471. Pekka Tiilikaisen elämäkerrassa kerrotaan tästä maottelusta, mutta yleisön

epäasiallista käyttäytymistä ei mainita, vaikka kirjan kirjoittaja Paavo Noponen oli paikalla selostamassa. (emt 470–472) Myöskään *Helsingin Sanomien* maaotteluselostuksissa ei mainita yleisön huutelua ja Kekkonen puheenvuoroa. Sen sijaan lehdessä kerrotaan, että Turussa oli jalkapallon mestaruussarjan ottelussa heitetty pelaajaa pullolla päähän. (Helsingin Sanomat 1.–2.9.1968)

- 41 Hannus & Laitinen 2000, 120, 126.
- 42 Sedergren 2004, 274–275.
- 43 Nyman 1995, 128.
- 44 Suomen joukkueessa ei ollut Liisa-nimistä urheilijaa, mutta pikamatkoja juoksi Mona-Lisa Strandvall, joka ei voittanut lajejaan. (Hannus & Laitinen 2000, 128–129)
- 45 Hirvisepä, Reino (1969), Hupilaulun taitajia Pasi Jääskeläisestä Juha Watt Vainioon. Porvoo, Helsinki: WSOY. 158–159.
- 46 Henriksson 2010, 136.
- 47 Hannus & Laitinen 2000, 207. Suomalaiset ovat yleensä aina hallinneet maaottelun keihäänheitto. (emt. 242)
- 48 Mustola, Kati (2004), Heteronormin horjuttajat. Teoksessa Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki. Helsinki: Tammi. 488, 495.
- 49 Pietiläinen & Metso 2018, 110–118.
- 50 Hannus & Laitinen 2000, 54, 171, 188, 207.
- 51 Nyman, Jake (2005), Kuusikymmenluku. Teoksessa Nyman, Jake (toim), Suomi soi 4. Suuri suomalainen listakirja. Helsinki: Tammi. 113–117, 122–123.
- 52 Ikävalko 1998, 275–276; Hannus & Laitinen 2000, 101, 153.
- 53 Pietiläinen & Metso 2018, 85–86, 95; Kaarninen 2010, 212.
- 54 Heinonen 1997, 198.
- 55 Kokkonen 2000, 38–41.